

SOSYOLOGCA

OCAK-ARALIK 2016

CİLT:6 SAYI:11-12

ISSN: 2146-5207

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİK ALAN ARAŞTIRMALARININ BAŞLANGIÇ VE GELİŞİMİ

Yücel KARADAŞ

Özet: Sosyolojide uygulamalı alan araştırması, toplanan verilerin istatistiksel testler ile sınıflandırılması ve nihayetinde sosyolojinin konusu olan sosyal hayattan belirli bir yöntem dahilinde doğrudan veri toplanarak yorumlanması sürecini ifade eder. Bir saha çalışmasında metodolojik kısım, veri toplama teknikleri ve örneklem seçimi ile ilgili açık izahatlar neden önemlidir? Yönteme ilişkin bir açıklama yoksa bir alan çalışması eksik mi kalır? Bu iki soruya verilen cevap aslında bu yazının amacıdır.

Anahtar Kelimeler: Uygulamalı Alan Araştırması, Sosyoloji, Le Play, İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi.

BEGINNING AND DEVELOPMENT OF SOCIOLOGICAL FIELD RESEARCH IN TURKEY

Yücel KARADAŞ

Abstract: Applied field research in Sociology refers to the process of classifying the collected data with statistical tests and ultimately interpreting them by collecting data directly from the social life, which is the subject of sociology, within a certain method. Why are explicit explanations about the methodological part, data collection techniques, and sample selection important in a field study? Is a field study incomplete if there is no explanation for the method? The answer given to these two questions is actually the purpose of this article.

Keywords: Applied Field Research, Sociology, Le Play, Istanbul University, Ankara University.

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİK ALAN ARAŞTIRMALARININ BAŞLANGIÇ VE GELİŞİMİ

Yücel Karadaş¹

Giriş

Sosyolojide uygulamalı alan araştırması, sosyolojinin konusu olan toplumsal hayatın içinden belli bir yöntem dahilinde doğrudan veri toplanarak; toplanan verilerin istatistiki testlerle sınıflandırılması ve en nihayetinde yorumlanması sürecini ifade eder. Yani sosyoloğun yorumlayacağı, bilgi haline dönüştüreceği veriyi doğrudan sahadan toplamasıdır. Le Play hariç tutulursa dünyada sosyoloji çoğunlukla masa başı bir iş olarak başlamış, alan araştırmalarına bir öncelik tanınmamıştır. Durkheim, Comte, Marx ve daha birçok sosyolog, böylesi bir veri toplama faaliyeti içinde olmamışlar, daha çok devlet istatistikleri, raporlar, edebi eserler, anılar ve biyografiler gibi ikincil kaynaklara dayanarak sınıflandırma, analiz ve yorum üretmişlerdir. Bu makalede günümüzde bazı sosyologların düşündüğü gibi “masa başı”nda yapılan sosyolojiye negatif bir anlam yüklenmemektedir. Nitekim ister masa başı olsun, ister alan çalışması olsun, sosyolojik çalışmalar motivasyonlarını bazı toplumsal kaygılardan ve sorunlardan alır. Sosyolog bu kaygı ve sorunları nesnel bir şekilde, toplumsal bağlam içinde ele alabildiği oranda çalışması sosyolojik bir karakter kazanır. Sosyolojide bazı alanlar var ki, bu alanlarda ampirik çalışma yapmanın imkanı yoktur. Örneğin tarihsel sosyoloji, genellikle ikincil kaynaklara dayanarak yapılan bir faaliyettir (Neuman, 2010: 621-2). Bu makalenin amacı, sosyolojik bilgi üretiminin bir türü olan, niteliksel veya niceliksel, alan araştırmaları bağlamında bilgi üretiminin Türkiye’de ortaya çıkış ve gelişimini betimlemektir. Tarihsel dönem olarak, Türkiye sosyolojisinde alan araştırmalarının başlangıcından 1970’e kadar olan dönem ele alınacaktır. Nitekim bu tarihe gelindiğinde, hem sosyoloji bölümlerinin ve öğretim üyelerinin sayısı artmıştır hem de Devlet Planlama Teşkilatı gibi devlet kurumları ve uluslararası kuruluşların sosyolojik alan araştırmalarına desteklemeye başlamıştır.

---

¹ Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Sosyolojide ampirik alan araştırmasının önemini ilk vurgulayan ve böyle bir araştırmayı uygulayan kişi Le Play'dir. Muhafazakar gelenekten gelen Le Play, 19. yüzyıl Fransası'nda işçi sınıfı içindeki huzursuzluğu kontrol edebilmek için işçi aileleri üzerine monografik çalışmalar yürütmüştür. Amacı, bu monografiler sonucu elde ettiği verilerden hareketle bir sosyal program geliştirmektir. Le Play, sosyolojideki uygulamalı gelenekte bir istisnadır ve onun ölümünden sonra uzun yıllar sosyoloji ile alan araştırması arasındaki bağ kopmuştur. Bu bağ, Türkiye'deki Le Playci ekol gibi ekoller sayesinde 20. yüzyılın birinci çeyreğinden sonra tekrar kurulmaya başlanmıştır. Ancak alan araştırmasının sosyoloji içine daha belirgin biçimde girmesi Amerika Birleşik Devletleri'ndeki deneyimler sonucu olmuştur. Dolayısıyla hem nicel hem de nitel araştırmanın sıçrama yaptığı yerler genelde Anglo Sakson dünya, özeldede ABD'dir ve Türkiye dahil çoğu ülkeye buradan yayılmıştır. Bu ülkedeki deneyimcilik ve sorun çözme odaklı politika anlayışı mikro ölçekteki sorunların tanımlanması ve onlara çözümler üretilmesi ihtiyacını doğurmuştur. "(Niteliksel) saha araştırmasında Chicago Okulu'nun etkisinin iki aşaması vardı. Birinci aşamada, 1910'dan 1930'a kadar okul, doğrudan gözlem, gayri remi görüşmeler ve belgeler ya da resmi kayıtların okunması dahil olmak üzere örnek olay incelemesi veya yaşam öyküsüne dayalı çeşitli yöntemler kullandı. Booker T. Washington, William James ve John Dewey'in önemli etkileri oldu. 1916 yılında, Robert E. Park (1864-1944), Chicago kentinin toplumsal incelemesi için bir araştırma programı hazırladı. Gazete muhabiri olarak arta alınun etkisiyle, toplumsal araştırmacıların kütüphanelerden çıkarak, sokak köşelerinde, barlarda ve lüks otel lobilerinde doğrudan gözlemler ve sohbetlerle 'ellerini kirletmeleri' gerektiğini söyledi"(Neuman, 2006: 544). Neuman'ın belirttiği gibi ABD'de her iki tür araştırmanın yaygınlaşması 1960 hatta 70'ler sonrasındır(Neuman, 2006: 398-9; 545). Aynı durum dünyanın diğer ülkelerinde farklı değildir.

Türkiye'de sosyolojinin kuruluşunda ve bir bilim olarak kabul edilmesinde Ziya Gökalp üzerinden Durkheim'in belirleyiciliği vardır. Ziya Gökalp, etkisinde kalmış olduğu Durkheim gibi alan araştırması yapmamış, sosyolojisini diğer kaynaklardaki verileri yorumlamaya dayandırmıştır. Ne var ki Türkiye'de sosyolojinin kuruluşundan itibaren kendini alan araştırmalarına ve monografilerine dayandıran başka bir ekol daha vardır. Le Play'in etkisinde olan Prens Sabahattin'in kendisi uygulamalı bir araştırma yapmamış olsa da onun özellikle İstanbul Üniversitesi'ndeki devamcıları uygulamalı alan araştırmalarına özel bir önem atfetmişlerdir. Nitekim 1920'lerden itibaren -ABD ile hemen hemen aynı yıllarda ve birçok Avrupa ülkesinden önce- monografiler ve alan araştırmaları yapılmaya başlanmıştır.

Bu makale, Türkiye sosyolojisinde ampirik alan araştırması boyutu da olan çalışmalara odaklanılacak, çalışmaların diğer boyutları geri planda bırakılacaktır. Dolayısıyla yorum ve analizlerin araştırmacının doğrudan sahadan topladığı verilere dayandığı çalışmaların yöntemsel boyutlarına odaklanılacaktır.

İstanbul Üniversitesi ve İlk Alan Araştırmaları

Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden uzun yıllar boyunca İstanbul Üniversitesi'nin kendine özgü bir konumu olmuştur. Yıkılmış Osmanlı başkentinde yer alması ve geçmişten getirdiği Darülfünun geleneği, Cumhuriyetin Üniversiteler üzerindeki tüm uygulamalarına rağmen bu üniversitenin kendi özerk alanını yaratabilmesine ve sürdürebilmesine vesile olmuştur. Türkiye'deki genel üniversite atmosferinden bu farklı konumlanma sadece sosyoloji için geçerli değildir, arkeoloji ve tarih gibi diğer sosyal bilimler için de geçerlidir ve 1933 üniversite reformundaki ciddi akademisyen kıyımına rağmen bu özgün duruş korunabilmiştir (Karadaş, Demir, 2015).

Cumhuriyet dönemi Türkiye akademik sosyal bilimin ve ideoloji üretim süreçlerinin en belirgin özelliği, seküler Türk Tarih Tezi'nin kabulüyle beraber İslam'la bütünleşmiş bir Türkçülük vurgusunu ön plana çıkaran Ziya Gökalp'in geri plana itilmesidir (Karadaş, Demir, 2013). Sosyoloji ve devlet katlarında 1930-45 arası dönem, Gökalp'in yok sayıldığı, ideolojik üretim süreçlerinde, dönemin evrensel havasının da etkisiyle seküler ve bazen ırkçılığa kaçan bir Türkçülüğün egemen olduğu görülür. Dolayısıyla bu dönemde sadece Gökalp değil, Cumhuriyet ideolojisiyle taban tabana zıt olan adem-i merkezîyetçi anlayışıyla Prens Sabahattin ve bu ikisinin Türkiye'ye soktuğu sosyoloji bilimi de popülerliğini kaybetmiştir. Hatta bu dönemde İstanbul Üniversitesi'ndeki sosyoloji kürsüsü kapatılmış, ancak II. Dünya Savaşından sonra açılabilmiştir. Bu dönemde sosyologlar ya Hilmi Ziya Ülken gibi toplumsal felsefe kürsüsünde ya da Fındıkoğlu gibi İktisat Fakültesi'nde görev almışlardır. Bu dönemde ikisinin çalışmaları sosyolojinin değil, daha çok ahlak felsefesinin alanına girer (Kaçmazoğlu, 2011: 124-5).

İstanbul Üniversitesi'nde ise bu ağır ideolojik ortamda bile -o zaman açısından muhalif bir konumun simgesi olan- Gökalpçi bir çizgi korunur. Söz konusu çizgi ironik biçimde sadece Gökalp'i değil, onun yaşarkenki karşıtı olan Prens Sabahattin'in görüşlerini de içerir. İçinde Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Mehmet Ali Şevki'nin bulunduğu gelenekçi ve muhafazakar diye tabir edilebilecek bu ekol, Gökalp'in sosyoloji anlayışıyla Prens Sabahattin'in

liberalizm ve adem-i merkezîyetçiliğini birleştirir. Güngör Ergan, Fındıkoğlu-Gökalp sürekliliği ile ilgili şunları yazar: “Fındıkoğlu sosyolojinin konusunu belirlerken Durkheim ve Gökalp’in etkisinde kalmıştır. Durkheim gibi sosyolojinin konusu olan sosyal olguların bir nesne, şey gibi alınmaları gerektiğini belirtmiş ve yine onun gibi ferdi şuurlardan ayrı ve onların dışında bulunan bir çeşi ‘kolektif şuur’ olaylarının varlığını kabul etmiştir ki, ona göre sosyolojinin asıl konusu olan realite, ferdi şuurların dışındaki bu sosyal realitedir” (Güngör Ergan (A) 2-3). Aynı zamanda ekol, Sabahattin’in de etkisiyle Le Play’in Science Sociale anlayışından hareketle yoğun bir alan araştırması çabası içinde olur. Türkiye’deki akademik sosyoloji ortamını uygulamalı araştırma, anket, monografi gibi kavramlarla tanıştıran bu ekol olmuştur.

İstanbul Üniversitesi’nde bu dönemde alan araştırmalarına en çok önem veren kişi, Le Play’in Science Sociale (Prens Sabahattin bunu İlm-i İçtima diye çevirmiştir) ve Sabahattin çizgisindeki Mehmet Ali Şevki Sevündük’tür (Kaçmazoğlu, 2011: 120). Kendisi yalnızca anket, monografi, araştırma gibi kavramlarla teorik düzeyde uğraşmamış, bilakis aynı zamanda, Kurna Köyü üzerine yaptığı araştırmada görüldüğü gibi- uygulamalı araştırmalar da yapmıştır. “Şevki’ye göre Science Sociale, ‘postula’ üzerine kurulmuş değildir. Onun objesi insan kuruluşları ve yaşayan toplumlar olup doğrudan gözleme dayandırılmış; ikinci elden sağlanmış belgelerle kurulmamıştır. Toplumsal olayları yerli yerinde ve canlıyken gözlemleyen bu bilimin gözlemde bulunmak için kullandığı araç, monografik ankettir. İzlediği yöntem, monografi yardımıyla yalnız olgulara varmak üzere çözümlemektir... Sosyolojinin bugünkü durumunda gözlem altına alınanlar kendiliğinden ortaya çıkan olaylardır. Sosyolog fizikçi konumunda olmaktan çok jeolog konumundadır. Deneyden çok gözlem yapar. Bu yüzden sosyolojide laboratuvar ve rasathane yerine anket geçer” (Avcı, 2008: 338-9). Kaçmazoğlu’nun ifadesiyle de “(bu çalışmada) köy sosyolojisine ait önemli sonuçlar konulamamış olması da başka bir gerçektir” (Kaçmazoğlu, 2011: 253). Le Play ve İstanbul Üniversitesi-Mehmet Ali Şevki sürekliliği konusunda Kösemihal şunları yazar: “M.A. Şevki toplumsal bilim okulunun yötebilimini açıklamakla yetinmiyordu; fakat bu yöntemi ülkemizin toplumsal yapısında pratikte uyguluyordu. İlk monografik çalışmanın şerefi ona aittir... 1938’den beri Le Play’in deneysel toplumbilimi hakkettiği saygın yeredir. Edebiyat Fakülteleri ve İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü kürsülerinde, toplum bilim derslerinde, yöntem, değişik aile ve toplum sınıflandırmalarına, Le Play okulunun toplumsal sistemlerine ve bunu ülkemizdeki etkisine büyük önem verilmektedir; onun eserleri de dilimize çevrilmektedir, toplumbilim eserlerinde Le Play Oku-

lu'na büyük bölümler ayrılmakta ve çeşitli dergilerde toplumsal bilim okulu üzerine yazılmış makaleler bulunmaktadır" (Kösemihal, 1993: 27).

Mehmet Ali Şevki'nin akademiye bırakması, Sosyoloji kürsüsünün kapanmasıyla birleşince, Fındıkoğlu'nun cılız çabalarına rağmen İstanbul Üniversitesi'ndeki uygulamacı ekol sönümlenmiştir ve burada uygulamalı çalışmalar ancak 1950'den sonra yavaş yavaş gündeme gelmeye başlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri Etkisi ve Ankara Üniversitesi Ekolü

1930'larda ABD'ye doktora giden Behice Boran ve Niyazi Berkes'in Türkiye'ye dönüp DTCF'de görev almalarıyla Ankara Üniversitesi'nde alan araştırmasını önemseyen yeni bir ekol ortaya çıkmıştır. İstanbul'daki geleceğe yönü güçlü ekolden farklı olarak modernist, hattasiyasal anlamda Marxist özellikler sergileyen bu ekole Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden İbrahim Yasa ve ODTÜ'den Mübeccel Kıray da dahil edilebilir. Siyaseten sola yakın olan bu sosyologların alan araştırması anlayışları doğrudan ABD'de aldıkları eğitimin etkisiyle gelişmiştir. Kösemihal, o dönem ABD sosyoloji anlayışını şu ifadelerle tanımlar: "Psikoloji sosyoloji bilimlerinde gözlem yöntemi Avrupalı bilginlerin buluşuysa, deneyleme (experimentation) yönteminin çeşitli teknikleri Amerikalı bilginlerin buluşudur. Avrupa sosyolojisi, 20. yüzyılda, 19. yüzyıl burjuva sorunlarını incelerken kuramsal, aristokratik bir yolda yürürken, Amerikan sosyolojisi halk sorunlarını inceleyen tamamıyla pratik ve demokratik bir yola girmiştir... Avrupa sosyolojisi daha çok milyonları barındıran çok geniş ve yaygın toplumlarla uğraşan makro sosyoloji ise, Amerikan sosyolojisi dikkatini daha çok küçük zümreler üzerinde toplayan bir mikrososyolojidir" (Kösemihal (A) 5-6). Ankara ekolü sayesinde deneyimci, ampirik araştırmayı merkeze koyan sosyoloji anlayışı Türkiye'ye taşınmıştır.

Niyazi Berkes'in 1942'de yayınlanan, "Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Araştırma" başlıklı araştırması, Ankara'nın güneydoğusuna düşen 4 köy, güneybatı kısmındaki 5 köy ve kuzeydoğusundaki 3 köyü içerecek şekilde 12 köyü kapsamaktadır (Berkes, 1977: 171). Berkes bu köyleri Ankara'ya uzaklık, coğrafi konumlanma ve coğrafi özellikler, yol ve demiryolu ulaşımı, taşımacılık olguları üzerinden tanımlamıştır. Ayrıca köylerin içsel yerleşim planlamalarına da değinilmiştir (Berkes, 1977: 170-76). Bu çalışmada Berkes'in yalnızca gözlem tekniğine başvurduğu; derinlemesine mülakatlar veya anket yoluyla veri toplama işleminin yapılmadığı, yazılanlardan anlaşılmaktadır. Dolayısıyla günümüzdeki alan araştırması pratikleri göz önünde bulundurulduğunda eksik kaldığı söylenebilir. Zaten sosyoloji camiasında Berkes'in

tanınırlığını arttıran şey bu çalışması değil, *The Development of Secularism in Turkey'dir* (Coşkun (A) 77).

Behice Boran'ın yine 1942'de yayınlanan ve Manisa'da sekiz ova, beş dağ köyünde yaptığı araştırmaya dayandırdığı "Köyde Sosyal Tabakalaşma" isimli makalesi de günümüz ölçütlerinde düşünüldüğünde yöntemsel açıdan profesyonellikten uzaktır. Nitekim söz konusu makale bir araştırmaya dayanıyor olsa da hangi yönteme uygun bir şekilde yapıldığı, kullanılan teknikler, görüşülen kişiler vb. gibi konularda bir açıklama yoktur (Boran, 2010: 272-6). Açıkça ifade edilmemiş olsa da makaleden anlaşıldığı kadarıyla gözlem ve mülakat teknikleri kullanılarak veriler toplanmış; bu verilerden hareketle de söz konusu köylerdeki tabakalaşma olgusunu irdelemiştir. Araştırmanın kurgusu Amerikan fonksiyonalizmiyle Marksizmin bir sentezi gibidir: "Behice Boran'ın toplumsal yapı araştırmalarında Marksist materyalist yaklaşımdan başka o dönemin Amerikan sosyolojisi içinde egemen olan sosyoloji akımlarından yapısal fonksiyonalist yaklaşımların ve sosyal antropolojik 'bütüncü' (holistik) topluluk analiz yöntemlerinin etkisi var. Manisa ovasında sekiz ova köyü ve ovanın kuzeyini çevreleyen dağlarda beş dağ köyü üzerine yaptığı mukayeseli incelemede nüfusunun özellikleri, iktisadi faaliyetler, toprak mülkiyeti ve işleme biçimi, işbölümü, aile yapısı, kadın-erkek ilişkileri gibi konularda gerek anket uygulaması gerekse köy sosyal yaşantısını doğrudan doğruya gözlem ve resmi kayıt tutanakları gibi değişik veri kaynaklarını kullanmıştır" (Durakbaşa, 1993: 44). Durakbaşa burada Boran'ın anket tekniğini kullandığını ifade etse de araştırmadan yapılan yayında buna dair bir ipucu yoktur.

Çalışmaları bazı eleştiriler almış olsa da², profesyonel sosyolojik alan araştırmasına ciddi biçimde ilk uyan çalışmalar İbrahim Yasa'nın Hasanoğlan ve Sindel Köyleri ile Ankara üzerine yaptığı araştırmalardır. Kendi ifadesiyle "Hasanoğlan bir defa Türkiye'de ampirik alanda, deneysel alanda bir araştırmacının nasıl yapılabileceğini gösteren ünik, başlı başına bir eser. Bugüne kadar buna benzer bir eser yapılmamıştır... 1950'lere kadar hatta daha sonraya kadar sosyoloji nakledicilikten ibaret, Comte şöyle dedi, Aristo böyle dedi" (akt. Başak, 2006: 948). Mehmet Ali Şevki'nin ankete dayanan araştırması bir kenara bırakıldığında Yasa'nın çalışmaları yöntemsel açıdan, verile-

² Başak, Ülken'in Yasa'ya Hasanoğlan çalışmasının şaibeli olduğunu söylediğini yazar. Başak ayrıca Yasa'daki dini bilgi eksikliği ve dine karşı kayıtsızlığın köy halkının dini pratiklerini yanlış yorumlamasına vesile olduğunu yazar (Başak, 2006: 919).

rin toplanması, istatistik yoluyla sayılara dönüştürülmesi ve istatistiğin kullanımını açısından üniktir. Uzun yıllar boyunca -1970'lere kadar- onunkilere benzer bir araştırmayı ancak Mübeccel Kıray yapabilmıştır. Ne Boran'ın ne de Berkes'in çalışmaları yöntemsel açıdan aynı klasmanda değillerdir.

Yasa'nın Amerika'dan dönüşünden sonra öğretmen olarak 1942-46 arasında görev yaptığı Ankara'nın Hasanoğlan Köyü'nde öğrencileriyle 1944'te tamamladığı araştırmanın amacı, köyden tren yolunun geçişi ve Enstitü'nün kurulmasının toplumsal değişme etkilerini açığa çıkarmaktır (Başak, 2006: 920). Araştırma ilkin 1955'te yayınlanmıştır; 1969'da ise aynı köy üzerinde tekrar araştırma yapılarak değişimin boyutlarını irdelemeye çalışmıştır (Başak, 2006:947-8). Bu araştırma incelendiğinde anket sonuçlarından elde edilen yoğun istatistiki veri ve tablolaştırmalar dikkat çekmektedir. Makaledeki yorumlar doğrudan araştırmacının anket sonucu elde ettiği verilere dayanmaktadır. Örneğin köydeki temel iş-güç biçimleriyle ilgili veriler (Yasa, 1977: 155), tarım dışında çalışan aile reisleri ve öteki aile üyelerinin aylık kazançları (sf. 157), ailelerin keyif getirici madde harcama verileri (sf. 163) gibi daha birçok tablodaki doküman, kendisinin yaptırdığı anket çalışmasına dayanmaktadır. Hasanoğlan'ın toplumsal değişimi ile ilgili yorumlarını bu verilere dayandırarak yapar. Örneğin Hasanoğlan Köyü'nde memur-müstahdem sayısında diğer köylere nazaran farklılığın bu köyün kasabaya doğru evrildiğini gösterdiğini ifade eder: "Burada dikkati çeken en önemli husus, köyde memur-müstahdem diye adlandırabileceğimiz bir toplumsal tabakanın doğmuş olmasıdır. Düz işçi (amele) grubu eskiden % 27.3 iken bugün % 10'a düşmüştür. Bu düşüş 25 yıl önce amele olan kişilerin zamanla başka mesleklere geçmesiyle mümkün olmuştur... Köyde yeni iş güçlerin doğuşu, şehirselleşme nitelik taşıyanların büyük ölçüde artması Hasanoğlan'ı, geleneksel tarım köyü, kasaba, gecekondu, şehir toplulukları süreliliği çizgisinde nereye yerleştirebilme sorununu ortaya çıkarmıştır" (Yasa, 1977: 156). Bergama'nın Sindel Köyü'nde 1950'de yaptığı ve 1960'da kaleme aldığı monografi de yöntemsel açıdan bir köyün nasıl araştırılacağı konusunda önemli bir kaynaktır (Başak, 949).

İbrahim Yasa'nın yöntem anlayışını yansıtan önemli bir çalışması, "İç Göçlerin Büyük Şehirlerin İş-Güç Çeşitlerindeki Etkileri (Ankara Örneği)"-dir. Yasa bu çalışmaya 1962'de başlamış, çalışmadan ilk yayını 1966'da yapmıştır. Çalışmada 3 tür veri kullanmıştır: 1-Ankara'da gecekondu ailelerine uyguladığı anketin sonuçları; 2- Gecekondu topluluklarında yaptığı derinlemesine mülakatlar ve gözlemler; 3- İmar ve İskan Bakanlığı'nın belgeleri (Yasa (A) 178-179). Bu araştırmada Yasa'nın nitel mülakat ve anketlerin yanında

devlet kurumu istatistikleri kullandığı görülmektedir. Anketler 1000 kişiden oluşan bir örneklem üzerinde uygulanmıştır. Gözlem ve mülakatlar ile ilgili de şunları yazar: “Gecekondu aileleriyle yapılan ilk ilişkiler, araştırmanın başlamış olduğu 1962 yılından itibaren başlamıştır. Böylece ailelerle konuşarak ve yaşantılarının çeşitli yönlerini gözleyerek araştırmamıza devam ettik. Bu teknikler bize ailelerin yaşantılarının en ince noktalarını anlama olanağı sağladı. Böyle bir yola başvurulmaksızın gecekondu topluluklarının çok yönlü ve renkli yaşantılarını anlamakta güçlük çekeceği açıktı” (Yasa (A) 179).

1940’ların sonunda Berkes ve Boran’ın DTCF’den uzaklaştırılıp yerlerine Hans Freyer ile Tahir Çağatay’ın atanması, Ankara ekolüne ciddi bir darbe vurmuştur. Bu uzaklaştırma olmasaydı embriyo niteliğinde olan Berkes ve Boran’ın köy çalışmaları nitelik olarak daha üst bir düzeye ulaşacak ve alan araştırması deneyimi de o tarihlerden başlayarak giderek daha profesyonel bir hal kazanacaktı. Bu tasfiyenin hem sosyoloji camiasına hem de alan araştırması pratiğine negatif etkisi açıktır.

Ankara ekolü 1950’den sonra İbrahim Yasa ile birlikte Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde, Mübeccel Kıray ile birlikte de ODTÜ’de devam etmiştir. Ancak bu ekol açısından 1950-60 sonrası dönem, Yasa’nın 1955 yılında yayınlanan Hasanoğlan çalışması dışta bırakılırsa -ki bu çalışmanın alan boyutu 1944’te yapılmıştı- kayıp yıllar olarak tanımlanabilir.

İstanbul-Ankara-Erzurum

1950-60 arası dönem, 1930-40 arası dönem gibi sosyoloji açısından karanlık bir dönemdir. Bu nedenle Kaçmazoğlu söz konusu döneme sosyolojinin fetret devri demiştir (Kaçmazoğlu (A) 131). Bir yandan Ankara’daki tasfiye, öte yandan Hilmi Ziya Ülken’in İstanbul Üniversitesi’ni bırakarak Ankara İlahiyat Fakültesi’ne geçmesi bu durumun müsebbibi olabilir. Ama kanımızca iki karanlık dönemin ortak bir özelliği bulunmaktadır: Kurucu iktidarlar (1930 CHP’si ile 1950 DP’si bu konuda benzeşmektedir) büyük dönüşümlere giriştiklerinde toplumu anlamaya yönelik teorik faaliyetin geri planda kalması.

Ankara Üniversitesi’nde DTCF tasfiyesinden sonra Sosyoloji Bölümü’nü yöneten Hans Freyer’in Alman, Tahir Çağatay’ın ise uzun yıllar Almanya’da kalmış Orta Asya doğumlu olması, bu iki ismin hem yaşadıkları toplumu anlamalarının hem de öğrencileriyle sağlıklı bir diyalog kurmalarının önüne geçmiştir. Zaten Freyer’in derslerinde Çağatay yanında bulunur ve anlık çeviriyle anlattıklarını öğrencilere aktarırdı.

İstanbul Üniversitesi'ndeki sosyoloji faaliyeti bu dönemde daha iç aydınlatıcıdır. Dönemin ideolojisinin akademiye yansımalarının en bariz göstergesi Mümtaz Turhan'ın ders vermeye başlamasıdır. 1930'ların başında Nurettin Topçu, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve arkeolog Remzi Oğuz Arık ile birlikte Fransa'da doktora yapan Turhan, grubuyla beraber burada sağ-sezgiçi düşünsel bir yönelim içinde oldular. Bu ekibin diğer ortak özelliği, Ziya Gökalp düşüncesine bağlılıklarıydı. Nitekim Gökalp'in İslam'ı da içeren Türkçü anlayışı, kültür kavramını önemsemesi gibi olguları da sahiplenmişlerdi. CHP'nin tek parti iktidarı zamanında -Fındıkoğlu hariç- akademiye ciddi sorunlar yaşayan bu grup üyelerinden Mümtaz Turhan doğrudan ABD'ye geçmiş ve ancak DP iktidarı zamanında Türkiye'ye geri dönüp kürsü sahibi olmuştu. İlginçtir ki 1930-45 arası dönemde Gökalp'in geri plana itilmesiyle koşut şekilde kültür tartışmaları da sosyolojinin gündeminden çıkmış; bu tartışmaların gündeme gelmesi, ancak Gökalp çizgisindeki Turhan'ın gelişimle mümkün olmuştur. Dolayısıyla 1950 sonrasında Turhan ile birlikte muhafazakar- gelenekçi kesim kültür meselesi üzerinden Cumhuriyetin tek parti iktidarına karşı bir eleştiri geliştirmişlerdir. Nitekim Türkiye'de postmodernizm tartışmalarının dillendirildiği 1980'lere kadar kültür üzerine yazanlar -Erol Güngör de dahil olmak üzere- bu kesimin düşünürleridir.

Bu dönemde köy monografilerine ilginin devam ettiği ve 1960'larda da bu ilginin sönümlenmediği görülmektedir. 1930-40 arasındaki 10 köy monografisi yapılırken 1940-50 arasında 7, 1950-60 arasında otuzdört, 1960-70 arasında sayı düşüp üç tane yapılmıştır (Başak, 2006: 947). Ancak bu köy monografilerinin çoğunun sosyologlar tarafından değil, değişik meslek-akademisyen grupları tarafından yapıldığı bir gerçektir. Örneğin meşhur Yassıhöyük araştırması ODTÜ Şehir Planlama Bölümü tarafından yapılmıştır (Yassıören, 1965: VII-VIII). Sivas-Kayseri illeri arasındaki Karaözü Köyü monografisini gazeteci Fethi Naci 1960'larda Cumhuriyet Gazetesi için yapmıştır (Kıvılcımlı, 1980). Bu monografiyi merkeze alarak Türk Köyü isminde bir kitap yayınlayan Kıvılcımlı akademi dışı bir düşünürdür. Oğuz Arı'nın kitabına (Arı, 1977) koymuş olduğu köyle ilgili makalelerin çoğu sosyologlar tarafından yazılmamıştır. Sosyoloji de alan araştırması eksikliği 1970'lere kadar devam etmiş ki Nihat Nirun şunları ifade etmektedir: "İkinci darbe olduğu zaman ise, Türkiye'de sosyoloji teorik olarak geliyordu, uygulama yok. O sırada DPT'de çalışma yapmak istediler, bize müracaat ettiler. Turgut Özal Planlama müsteşarı. İhsan Bey, Turgut Özal ve ben oturduk; sosyolojiden nasıl faydalanabiliriz diye düşündük. DPT'nin imkanlarıyla Türkiye'nin sosyal yapısını taramaya başladık. Bütün Türkiye'yi tarayıp II. Dört yıllık planı biz

yaptık. Böylece sosyoloji ilk defa DPT kanalıyla uygulamaya girmiş oldu; bu da önemli bir adım" (Güngör-Ergan, 2007: 27). Burada Kıray, Beşikçi veya Türkdoğan'ın çalışmaları yok sayılmış olsa da mühim olan iki gerçek işaret edilmektedir: 1970 sonrasında devlet kurumlarının sosyolojideki uygulamalı çalışmalara maddi desteklerinin artışına, ayrıca 1970'te bile uygulama çalışma sayısının azlığına.

1950'lerin İstanbul'unda alan araştırması konusunda Cahit Tanyol'un Gaziantep köyleri üzerinde yaptığı monografiler dikkat çekmektedir. Tanyol Elif Köyü üzerine araştırmasını 1951'de yapmasına rağmen makaledeki bir ayrıntıdan 1964 tarihinde yayınlandığı anlaşılmaktadır. İkinci araştırmasını 1965'te Eylen Köyü'nde yapmıştır. İkinci araştırma bir ekiple birlikte yapıldığından profesyonel karakteri daha belirgindir. Ancak günümüzün standartlarıyla bakıldığında araştırmaların eksik yönleri bulunmaktadır. Örneğin iki çalışmada da yöntem ve kullanılan teknikler kısmı belirsizdir. Veriler toplanırken anket mi, derinlemesine mülakat mı yoksa gözlem mi kullandığı belirsizdir. Makalelerden anlaşıldığı kadarıyla gözlem ve sistemsiz mülakatlarla veriler toplanmıştır. Köy odalarında grup görüşmeleri veya teker teker kişilerle yapılmış mülakat veri toplama araçları olmuştur. Ancak veri toplamada bir sistemsizlik sezileniyor olsa da köylerin nüfusu, ekonomik etkinlikler, eğitim durumları, tabakalaşma, arazi biçimleri, evlilikler vb. ile ilgili ayrıntılı sayılar ve tablolara yer verilmiş olması yöntemsel açıdan araştırmaya farklı bir hava katmaktadır. Dolayısıyla bu iki araştırma yöntemsel açıdan sorunlu olsa da, görüşülen kişilerin doğrudan isimleri makalede geçmiş olması nedeniyle günümüz etik kurallarıyla çok uyumsuz olsa da, Gaziantep'teki iki köyü sosyolojik açıdan betimleme konusunda oldukça önemli bir yere sahiptirler (Tanyol (A); Tanyol (B)).

Ankara ekolünün bir devamcısı olarak görülebilecek Mübeccel Kıray'ın 1962 yılında yaptığı "Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası" isimli çalışma Türkiye sosyolojisinde alan araştırması konusunda bir çığır açmıştır. Nitekim Kurtuluş'un bu çalışma ile ilgili ifadelerinde bir abartma yoktur. "(Bu çalışma) 1964 yılında yayınlandığında, Türkiye sosyal bilim yazını kapsamlı bir saha araştırmasına dayanan sosyolojik bir analizle değil aynı zamanda yeni bir metodoloji ile karşılaşılıyordu"(Kurtuluş, 2008: 86). Bu çalışmada sadece bir yerleşim yerinin sanayileşmeyle yaşayabileceği dönüşüme değinmesi nedeniyle değil, yöntemsel açıdan kusursuzluğuyla da önemlidir. Araştırmada hangi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, örneklem seçimi, veri sınıflandırması ve daha önemlisi, araştırmada veri toplama esnasındaki zafiyetler açıkça belirtilmiştir. Yani araştırmanın giriş kısmındaki yöntemsel

açıklama kısmı o zaman açısından bir ilktir ve bu açıklama kısmına ne aynı tarihlerde yapılan Orhan Türkdoğan'ın Malakanlar üzerine çalışmasında ne de ondan sonra yapılan Beşikçi'nin Kürt aşiretleri üzerine çalışmasında rastlanabilmektedir.

Kıray araştırmasında birkaç veri türünü kullanmıştır. Bunlardan ilki yazılı kaynaklar diye belirttiği, devlet kurumlarının Ereğli ile ilgili oluşturduğu istatistikler ve yazılı dökümanlardır. Bunun yanında Evliya Çelebi ile bir yerel gazete arşivinden de yararlanmıştır (Kıray, 2000: 23). İkinci veri kaynağı, yaptığı açık mülakatlardır. Günümüzde daha çok derinlemesine görüşme veya mülakat da denen ve daha çok nitel bir araştırmada kullanılan bu veri toplama tekniğini Kıray profesyonelce kullanmıştır: "Bu mülakatlarda, belirli bir plan içinde hazırlanmış açık (open-ended) sorular kullanılmıştır. Konuşmalar, yerine ve mülakatına göre bazen mülakat esnasında bazen de konuşmadan sonra not edilmiştir. Açık mülakatlar bazı kişilerle 1.5, 2 saat tutmasına rağmen, diğer bazı kişilerle çok daha uzun sürmüştür. Muhtelif seanslar halinde 15-20 saati bulan seanslar vardır... bu tertip mülakatlar 75 kişiyle yapılmıştır" (Kıray, 2000: 24). Burada derinlemesine mülakatların sistemli biçimde ve herkese daha önceden hazırlanmış bir soru çerçevesinden hareketle sorular sorulduğu görülmektedir. Ayrıca görüşülen kişi sayısı ve görüşme süreleri ile ilgili ifadelerin kullanımı da bir ilktir. Üçüncü veri toplama yolu, sörvey ya da ankettir. "Sörveyde popülasyon olarak hane reisleri alınmış ve anketler hane reislerine uygulanmıştır. Bu tercihimizin başında, toplamak istediğimiz bilgilerin çoğu için birimin hane olması gerekir. Sonra bütün yetişkin nüfus yerine hane reislerini almak örnekleme daha sağlıklı bir şekilde seçmek ve anket sayısını çalışması, işleme kolay bir sayıya indirmek olanağını vermiştir" (Kıray, 2000: 24-5). 491 hanelik örneklem belirlenirken bir yandan 1960'taki seçim dosyaları ile belediye kayıtları karşılaştırılarak hazırlanan hane listesi içinden belirlenmiştir. Hazırlanan hane listeleri, on sokakta bir sokak seçilip incelendikten ve hazırlanan liste bu şekilde doğrulandıktan sonra kullanılmıştır. Bu 491 haneden 6 tane yıkıldığı, 2 tanesi bahçe olduğu için örnekleme dahil edilmemiştir (Kıray, 2000: 25-6). Ankette kaç soru olduğu(145 soru, bu sorularda neye dair veri toplanmak istendiği (kişinin kendisi ve ailesini, gelirini, mesleğini, tüketim normlarını, aile yaşantılarını açığa çıkarmak), anketleri kimin neden uyguladığı, bunun için hazırlık eğitimi verilip verilmediği (Anketör olarak işbirliğine hazır olmaları ve daha önce nüfus sayımı, seçimler gibi işlere katıldıklarından deneyim sahibi oldukları için ilk okul öğretmenleri kullanılmıştır. Dokuz kişi olan mülakatçılar altı günlük yoğun bir yetiştir-

me kursuna tabi tutulmuşlardır) açıkça ifade edilmiştir (Kıray, 2000: 28-9). “Sahadan toplanan anket verileri de Ankara’da kodlanmış ve Milli Eğitim Bakanlığı Test ve Araştırma Bürosu I.B.M. makinelerine işlenmiştir. Makineler iki kartı işlemediğinden örneklem 484’e inmiştir. Tablo tanziminde ve hesaplarda hata önleyici tedbirler alınmıştır” (Kıray, 2000: 29).

Örnekleme ile ilgili betimleyici verileri elde etmek için anket, değerler dünyasına dair verileri toplamak için ise derinlemesine mülakat yöntemini kullanması, birkaç yıl önce ülkemizde çok gözlenen ama günümüzde bir noktaya kadar aşılmış olan nicel araştırma- nitel araştırma zıtlaşmasına Kıray’ın kendini kaptırmadığı görülmektedir. Daha sağlıklı, güvenilirliği ve geçerliliği yüksek veri toplamak, araştırmanın kalitesini arttırmak için nitel ve nicel veri toplama biçimlerini kullanmaktan çekinmemiştir. Sistemli nitel veri toplama konusundaki bu başarısı, onun sosyolojinin yanında antropoloji eğitimi almış olmasından kaynaklanıyor olabilir.

1960 yılların Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde alan araştırması iki önemli figür dikkati çekmektedir. Bu iki önemli figür, aynı zamanda İstanbul ve Ankara’daki ekollerin devamcılarıdır. Ancak bu iki sosyoloğun çalışmaları yöntemsel nitelik açısından Mübeccel Kıray’ın Ereğli çalışmasından geridirler. Bunlardan ilki, Orhan Türkdoğan’ın Doğu Anadolu’da yaşayan Rus bir etnik topluluk olan Malakanlar üzerine çalışmasıdır. İstanbul Üniversitesi’nden Ziyaeddin Fındıkoğlu’nun danışmanlığında bir doktora tezi olarak 1959-1962 yılları arasındaki bir alan çalışmasına dayanan *Kars’ta Bir Etnik Grup: Malakanlar’ın Toplumsal Yapısı* sosyolojide bir etnik grup üzerine yapılan ilk alan araştırması olması sebebiyle de önemlidir. Türkdoğan, kitabında uyguladığı yöntemi şu şekilde aktarır: “1959-1962 süresince, katılımcı gözlem ve görüşme yöntem ve tekniklerini de kullanarak, üç yıl aralarında kalmak suretiyle, Malakan topluluğun anatomisini ortaya koymaya çalıştık. Böylece, önemli bir etnik cemaat; aile yapısı, toplumsal örgütlenme biçimi, maddi kültür kalıpları, inanç ve değerler sistemiyle yorumlanmış bulunmaktadır” (Türkdoğan, 2005: 8). Araştırmanın amacı ve çalışmanın bir saha araştırmasına dayandığından başka bir yerde de bahsetmektedir (Türkdoğan, 2005: 2). Türkdoğan’ın yoğun bir emek sarfederek yaptığı anlaşılabilir araştırma Malakanların ev yapısı ve planlarından köy yerleşim planlarına, evlilik ritüelleri, dini inanç, kadın erkek ilişkileri, mülkiyet yapıları, üretim biçimleri ve aletleri, eğitim yapıları gibi faktörleri içeren oldukça kapsamlı bir çalışmadır. Yoğun sayısal verilerin de kullanıldığı araştırma, Malakanların yer yönünü açığa çıkarmaya yönelik betimleyici bir çalışmadır. Ancak verilerin nasıl toplandığı, görüşmelerin nasıl bir örnekleme dayanarak ve hangi soruların

sorularak yapıldığına dair açıklamalar yoktur. Örneklemenin seçimi, anket mi yoksa derinlemesine mülakat mı yapıldığı, kaç kişiye uygulandığı bilgileri eksiktir. Kitaptan da anlaşıldığı gibi üç yıl boyunca gözlemlerden tutulan notlar ve sistematik olmayan mülakatlardan elde edilen bilgilerden yararlandığı anlaşılmaktadır.

Bunun yanında, yönlemsel açıdan olumluluk hanesine yazılması gereken bir nokta, kendisinin topladığı ham bilgileri sayılaştırıp tablolara dökmüş olmasıdır. Verilerin toplanma yöntemi konusunda bulanıklık olsa da bu şekilde kendisinin topladığı ham verilerden sayısallaştırma sürecine girmiş olması, kendisinin elindeki veri ve bilgilere güvenini gösterir. Örneğin Malakanlar'daki toplumsal tabakalaşmaya dair yüzdelerle rakamlar içeren tablo ve grafik kendi verilerine dayanır (Türkdoğan, 2005: 211-2). Aynı kategoriye okullaşma konusundaki tablolar ve grafikler de verilebilir (Türkdoğan, 2005: 231-8).

Yönlemsel açıdan dikkat çeken diğer bir nokta, Malakan köylerindeki tabakalaşma, mülkiyet yapıları ve aile ilişkilerini açığa çıkarmak için yaptığı aile monografileridir. Kendisinin belirlediği kriterlere göre seçmiş olduğu beş aileyle ilgili yaptığı ayrıntılı monografiler, araştırmaya bir farklılık kazandırmaktadır (Türkdoğan, 2005: 150-60). Nitekim monografilerden elde ettiği verilerle, Malakanların toplumsal yaşamlarının değişik yönleri ile ilgili gözlem ve görüşmelerden elde edilen veri ve bilgileri desteklemeyi amaçlamıştır.

Atatürk Üniversitesi'nde alan araştırması konusundaki diğer önemli isim, Kürt Aşiretleri ile ilgili doktora tezini İbrahim Yasa danışmanlığında hazırlayan İsmail Beşikçi'dir. Ziya Gökalp'ın 1922'de Kürt aşiretleri üzerine yaptığı çalışmadan (Gökalp, 2007) sonra Beşikçi'nin çalışması bir ilktir. Dolayısıyla Beşikçi'nin o zamana kadar hakim sosyoloji anlayışının dışına çıktığı görülür. Beşikçi'nin diğer bir özelliği, Marksist bir perspektifle sınıf kavramını kendi yaptığı alan araştırmasının teorik çerçevesine oturtmasıdır. 1969'da yayınlanan çalışmasının Önsöz'ünde şu ifadeler yer alır: "1-Sosyal sınıflar açısından yapılmayan hiçbir tahlil anlamlı değildir ve sorunları çözmekte başarılı olmaz. 2-Bölgelerarası ekonomik ve toplumsal dengesizliği ve tartışılması şimdiki kadar tabu olan etnik faktörleri yine sınıf açısından tahlil etmeyen analizler eksiktir, havada kalır" (Beşikçi, 1970: Önsöz). Özellikle etnik unsurların çalışılması konusunda Beşikçi'nin iddiası biraz abartılıdır, zira bölüm arkadaşı Türkdoğan'ın 1962'deki Malakanlar üzerine çalışmasını yok saymıştır.

Beşikçi, kendi alan araştırmasından önce yapılan araştırmaları değişik bakımlardan eleştirmektedir. Örneğin Behice Boran'ın çalışmasını, sınıfı önemsemesine rağmen etnik faktörü görmezlikten geldiği yönünde eleştirmektedir.

dir (Beşikçi, 1970: 17). Ayrıca haklı bir şekilde ifade ettiği gibi sosyologlar (Türkdoğan hariç) Doğu Anadolu'yu görmezlikten gelmişlerdir (Beşikçi, 1970: 17-8). Bunun yanında daha önce yapılan köy monografilerinin köyleri sanki Türkiye gerçekliğinden, bütünlüğünden bağımsızmış gibi ele alındığını iddia etmesinin yanında, onun çalışması bir köy monografisi olmasa da; etnik ve bölgesel bir unsur alıyor olsa da bu mikro alanı makro toplumsal bağlam içinde ele aldığını ifade etmiştir. Bu durum, onun çalışmasını diğerlerinden farklılaştıran temel niteliksel unsurdur (Beşikçi, 1970: 20).

İsmail Beşikçi'nin çalışması bazı ilkleri barındırsa da yöntemsel açıdan kusurludur. Hangi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, örneklemin hangi kriterlere göre seçildiği, gözlem, görüşme, anket gibi tekniklerden ne ölçüde yararlandığı belli değildir. Ayrıca verilerin analizi ve sınıflandırması ile ilgili bilgiler yoktur. Aslında çalışmanın kendisinde bu konuyla ilgili bazı ipuçları mevcuttur. Nusaybin'deki bir köy ağasıyla tanışması, onunla, eviyle, ailesi ve köyüyle ilgili betimlemeleri, ağanın evine gelip iki gün boyunca köyde gözlem ve görüşme yapmaması, ağanın onları ciddiye almaması gibi kısımlar, araştırmanın pratik veri toplama sürecini yansıtmaktadır (Beşikçi, 1970: 112-4). Bunun dışında, araştırmanın başlangıç kısmında otuz üç tane hipotez verilmiştir (Beşikçi, 1970: 31-35). Ancak bu varsayımların nicel araştırma projesindeki gibi önceden oluşturulup araştırma sürecinde mi sınındığı; yoksa nitel araştırma projesinde olduğu gibi araştırma sürecinin sonlarına doğru mu oluşturulduğu belli değildir (Nicel tarama araştırması ve nitel saha araştırmasında hipotez meselesi ile ilgili bkz. (Neuman, 2010).

Sonuç

Bir alan araştırmasında yöntemsel kısım, veri toplama teknikleri, örneklem seçimi ile ilgili açık izahatlar neden önemlidir? Bir alan araştırması yönetime dair bir açıklamalı kısım olmazsa eksik mi kalır?

Bu iki soruya verilen cevap aslında bu makalenin amacını oluşturmuştur. Bir sosyolog illa ki alan araştırmasıyla sosyolojik bilgi üretmek zorunda değildir. Sosyolojik veri toplamanın, üretilen sosyolojik bilginin farklı kaynaklara dayandırılması elbette mümkündür. Ama alan araştırmasına dayanan bir veri toplama ve bilgiyi bu veriye dayandırma süreci söz konusuysa bu veri ve bilginin savunulabilir olması gerekir. İşte alan araştırmasında yönetime gösterilen özen, elde edilen verilerin güvenilebilirlik boyutunu arttırır. Anket mi, gözlem mi, görüşme mi yapıldığı; anketse kaç kişiye yapıldığı soruların ne olduğu, örneklemin nasıl belirlendiği; derinlemesine görüşme ise

çerçeve soruların ne olduğu ve o kişilerin görüşme için neden tercih edildiğini belirtmek önemlidir. Ayrıca hem ankette hem de derinlemesine görüşmede kiminle neden görüşülmediği ya da görüşülemediği de açıkça belirtilmiş olmalıdır.

Böylesi bir açıklık olmazsa yapılan işlemler sistemsiz bir veri toplama sürecinin ötesine geçemez. Nitekim derinlemesine görüşmede her kişiye tamamen farklı sorular sorma ihtimali belirir; anketlerde örneklemin evreni temsil kabiliyeti azalır vb.

Türkiye’de sosyolojik araştırma pratiğinin başlangıcından 1970’lere kadarki serüvenine bakıldığında, Mübaccel Kıray ve bir ölçüye kadar Mehmet Ali Şevki ve İbrahim Yasa dışında alan araştırmasında yöntemsel bir özenin eksik olduğu görülür. Örneğin Cahit Tanyol’un araştırmasında görüşmelerin yalnızca köyün ileri gelen okur-yazar ya da ağalarıyla yapıldığı anlaşılmaktadır. Ne var ki köydeki yaşam pratikleriyle ilgili ağanın bakış açısıyla sıradan fakir köylünün bakış açısının birbirinden farklı olması ihtimal dahilindedir. Benzer bir şey Beşikçi’nin çalışmasında da görülmektedir. Beşikçi, ya ağalarla ya da Kürtlerin okumuş-yazmışlarıyla çok vakit geçirmiştir. Tahminimizce Kürtlerin bu okumuş yazmış olanlarının sosyalist olanlarıyla ilişkisi daha belirgindir. Kendisinin sosyalist bir dünya görüşüne sahip olduğu, ayrıca sosyalistler arasında 1960’lardaki Asya Tipi Üretim Tarzı-Feodal Toplum savunucuları bölünmesinde Feodal Toplum savunucuları safında olduğu anlaşılıyor olsa da, veri topladığı kişilerin niteliği, Kürt toplumunu feodalite ve derebeylik bağlamında tanımlamasına vesile olmuş olabilir. Nitekim 1960’larda Doğu ve Güneydoğu’daki Kürtler arasında sosyalist siyasetleşmiş güçlü bir akımın var olduğu açıktır. Kürtçe bilmeyen Beşikçi’nin bu akımla ilişkisinin olmadığını düşünmek saflıktır; bu akım mensuplarının hem veri kaynağı hem de veri kaynaklarına ulaşım için aracı-tercüman işlevi gördükleri de ciddi bir ihtimaldir. Dolayısıyla Beşikçi’nin Doğu ve Kürt realitesini doğrudan değil, sosyalist akımla dolayımlanmış biçimde tanımladığı iddia edilebilir.

Kaynakça

Not: Makalede kullanılan İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi’nde yayımlanan bazı akademik makale kaynaklarında makale künyesi bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu makaleler kaynakçada Yazarın Soyadı, Adı (A) veya (B), (C) internet adresi şeklinde kullanılmıştır.

Avcı, Nazmi (2008) “Mehmet Ali Şevki (Sevündük)” *Türkiye’de Sosyoloji- İsimler, Eserler 1* içinde, sf. 331-357. Der. Ç. Özdemir, Phoenix Yay., Ankara.

- Berkes, Niyazi (1977) "Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma" *Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı* içinde. Der. O. Arı, s. 270-6. Boğaziçi Üniv. Yay., İstanbul.
- Beşikçi, İsmail (1970) *Doğu Anadolu'nun Düzeni- Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller*, E Yayınları, İstanbul.
- Boran, Behice (2010) "Köyde Sosyal Tabakalaşma" *Behice Boran- Yazılar, Konuşmalar, Söyleşiler Savunmalar* içinde, s. 272-6. Yay. Haz. N. Sargın, Sosyal Tarih Yay., İstanbul.
- Coşkun, İsmail (A) "Niyazi Berkes Üzerine" <http://tjs.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2016/01/16099-35500-1-SM.pdf>
- Durakbaşa, Ayşe (1993) "Behice Boran ve 1940'larda Toplumcu Düşün", *Toplumbilim*, s. 41-6, Sayı: 2, İstanbul.
- Gökalp, Ziya (2007) *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Toker Yay., İstanbul.
- Güngör-Ergan, Nevin (2007) "Nihat Nirun ile Sosyoloji Üzerine Bir Görüşme" *Prof.Dr. Nihat Nirun'a Armağan* içinde, s. 21-9. Hacettepe Üniv. Yay., Ankara.
- Güngör-Ergan, Nevin (A) "Gökalp-Fındıkoğlu Çizgisi Üzerine Notlar" https://scholar.google.com.tr/scholar?start=10&q=nevin+g%C3%BCng%C3%B6r+ergan&hl=tr&as_sdt=0,5
- Güngör-Ergan, Nevin (2008) "Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu" *Türkiye'de Sosyoloji- İsimler, Eserler 1* içinde, s. 629-81. Der. Ç. Özdemir, Phoenix Yay., Ankara.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram (2011) *Türk Sosyoloji Tarihi III- Yeni Türkiye'de Sosyolojisinin Dünsel ve Kurumsal Temelleri*, Kitabevi Yay., İstanbul.
- Kaçmazoğlu (A) "Türkiye'de Sosyoloji Çalışmaları: 1950-1960 Dönemi" <https://yayinlar.istanbul.edu.tr/tr/index.php/sosyoloji/article/download/13333/12549>
- Karadaş, Y., Demir, T. (2013) "Türkiye'de 1930-1970 Arası Arkeoloji Paradigmasının Bilim Sosyolojisi Açısından Bir Betimlemesi" *İnsan Bilim Dergisi*, 2(2): 1-16.
- Karadaş, Y., Demir, T. (2015) "Günümüz Türkiye'sinde Akademisyen Arkeologların Sosyal Profili ve Teorik Yönelimleri Üzerine Bir Anket Çalışması" *TÜBA AR*, Sayı: 16, s. 129-39.
- Kıray, Mübcecel (2000) *Ereğli- Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, Bağlam Yay., İstanbul.
- Kıvılcımlı, Hikmet (1980) *Türk Köyü ve Sosyalizm*, Derleniş Yay., Ankara.
- Kösemihal, N.Ş. (1993) "Le Play Okulu ve Türkiye'deki Etkisi", *Toplumbilim*, s. 22-9. Çev. H. Çerkes, E. Gündüz. Sayı: 2, İstanbul.
- Kösemihal, N. Ş. (A) "Sosyolojide Yöntem" <http://tjs.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2016/01/5000045683-5000061365-1-SM.pdf>
- Kurtuluş, Hatice (2008) "Mübcecel Kıray" *Türkiye'de Sosyoloji- İsimler, Eserler 2* içinde, s. 77-95. Der. Ç. Özdemir, Phoenix Yay., Ankara.
- Neuman, W.L. (2010) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2*, Çev. S. Özge, Yayın Odası Yay., İstanbul.
- Tanyol, Cahit (A) "Elifoğlu Köyü" <http://tjs.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2016/01/5000045621-5000061203-1-SM.pdf>
- Tanyol, Cahit (B) "Eylen Köyü" <http://tjs.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2016/01/5000045661-5000061321-1-SM.pdf>
- Türkdoğan, Orhan (2005) *Kars'ta Bir Etnik Grup: Malakanlar'ın Toplumsal Yapısı*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul.
- Yasa, İbrahim (1977) "Temel İş Güç Biçimleri ve Aile Harcamaları" *Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı* içinde. Der. O. Arı, s. 153-169. Boğaziçi Üniv. Yay., İstanbul.
- Yasa, İbrahim (A) "İç Göçlerin Büyük Şehirlerin İş-Güç Çeşitlerindeki Etkileri (Ankara Örneği)" <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/481/5644.pdf>
- Yassihöyük- Bir Köy İncelemesi (1965) ODTÜ Yayınları.